

Прегледни рад
УДК: 37.091.64:316
DOI: 10.5937/zrffp53-42650

НАСТАВА СОЦИОЛОГИЈЕ У МУЗЕЈУ

Оливера С. МАРКОВИЋ САВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за социологију

¹ olivera.markovic@pr.ac.rs

Рад примљен: 3. 2. 2023.
Рад прихваћен: 23. 3. 2023.

НАСТАВА СОЦИОЛОГИЈЕ У МУЗЕЈУ

Кључне речи:
социологија;
настава;
музеј;
ученик;
наставник.

Сажетак. Систем образовања смештен је у формалним васпитно-образовним институцијама, али како школа није једино место образовног деловања, у раду се истражује могућност за наставу социологије у музеју, као једном од облика ванучионичког учења. Настава социологије у музеју виђена је као прилика за развијање трајних основних знања и целоживотно учење, изградњу естетске и критичке стране личности ученика, те сагледавање личних живота и искустава у оквиру ширег друштвеног контекста. У раду износимо претпоставке за овакав тип ванучионичке наставе, улогу наставника у планирању и посети музеју, наставне методе и јединице које се најадекватније могу реализовати у оваквом облику подучавања, али и о музеју као наставном средству.

Увод

Сваки облик наставе, па и настава социологије у музеју, представља најпре део ширег образовног система. Схватање образовања, његова друштвена улога, као и друштвена улога и положај наставника и ученика у сваком друштву део је укупног односа према друштвеном развоју. Образовање и настава су процеси од ширег друштвеног значења и због тога су условљени и контролисани. „Зато је немогуће да се озбиљније промене у образовању и настави могу спроводити ако се не реализују пројектне трансформације унутар интегралног општедруштвеног система“ (Арсич и Радојевић, 2019, стр. 1141).

Карактеристике савременог образовања генерално се могу сагледати у супротстављању између *Bildung* као идеала остварења објективног духа, изграђивања самога себе (*bild*) и разликовању добра од зла (Humboldt et al., 2020) и тзв. болоњско-позитивистичког образовања, које се огледа у квантификовању као идеалу, тј. тржишту као идеалу. Образовање постаје индустрија. Дигиталне технологије и интернационализација из економије се имплементирају у образовање, а бодовање и рангирање у научно-истраживачкој делатности доводе до квантификовања научног рада, поготово проблематичним за фундаменталне и хуманистичке науке. Иако одувек постоји тежња да се ове науке доведу до позитивистичких идеала, оно је у данашњем времену постало мерљив производ и вештина. Настава социологије у музеју има потенцијал да буде спона између ова два идеала тако што се постиже конструктивна настава у којој ученици нису пасивни, већ активно учествују у разумевању значаја очувања и културне баштине, подстичу се на истраживање и интеракцију, а стичу и увид у функционисање и делатност једне друштвене установе.

Друштвена ситуација и развојни пут сваког друштва снажно интервенишу у пољу образовања, као важној, ако не и најважнијој делатности сваког друштва. Образовање је интегрисано у циљевима спрам којих се друштво креће. Образовање није статично, већ је у процесу прилагођавања како би одговорило на захтеве економског и друштвеног развоја, као

и развоја демократије и међународне интеграције. Као кључни покретач друштвеног развоја и осигурања економске стабилности, све државе су у сталној потрази за што адекватнијим начинима припреме ученика и студенета, будуће елите, условима друштвених промена. Не само на националном, већ и на интернационалном нивоу доносе се документа и препоруке за смернице у образовању (OECD, 2010; UNESCO, 2005).

Друштвене промене у последњих тридесет година у Србији су биле изузетно драматичне, од промене друштвеног уређења, преко ратног разарања, до раздруживања бивше државе, што су највеће промене које су утицале на социјализацију младих и њихово образовање. Укупно окружење карактерише: недовољна или успорена индустријализација, смањена социјална заштита и повећање социјалне несигурности, недостатак владавине закона и корупција, ниска партиципација грађана, друштвена аномија, осећање немоћи, популациона криза, девастација природних ресурса, осиромашење средње класе, доминација „економије преживљавања“ која појачава ретрадиционализацију, урушавање институција које су у вези са квалитетом живота, као што су здравствене, образовне, културне и научне институције. У оваквим друштвеним условима неминовно је дошло до пада финансијског улагања у просвету, девалвације образовне делатности, због чега је изостала модернизација образовног система. Јасмина Петровић (2012, стр. 137) издвојила је кључне проблеме образовног система у Србији: подизање нивоа образовних квалификација становништва уз истовремено побољшање квалитета не само просветне делатности у целини, већ и стечених компетенција ученика и студената; повећање доступности образовних институција свим социјалним слојевима и „отварање“ за социјално депривирани слојеви; усаглашавање потреба домаће привреде и исхода образовања, али и европских трендова.

Образовни тренд иде у правцу контроле учинковитости јавног образовања у оквиру неолибералног друштва, које је утемељено у компетенцијама и образовним исходима. Савремено образовање се у већој мери усаглашава са захтевима неолибералне економије него са хуманистичким циљевима изграђивања личности (оличеног у концепту Хумболтовог *Bildung*). Као такво, знање постаје форма капитала, а улагање у образовање има за сврху компетитивност на тржишту рада. Појмовна спрега компетенције–квалификације–стандарди повезује образовање са економским циљевима. Такво образовање прети стварањем несигурних и дерегулисаних појединаца. Управо због тога је потребно повезати функционална знања о друштвеним институцијама и установама са личним искуством и развојем личности у складу са индивидуалним потребама ученика.

Појмовно-теоријски оквир ванучионичке наставе

Социологија у средњој школи је општеобразовни једногодишњи предмет, те њен циљ на овом нивоу није стицање професионалних вештина које сежу даље од оних неопходних за одговорно учешће у друштву, већ тежи упознавању и разумевању основних социолошких појмова и проблема (Јовановић, 2015), друштвених појава и разумевању њихових функција, узрока и последица.²

Ученике је потребно растеретити обимног садржаја, а на његово место надодавати трајна основна знања, развијање способности решавања проблема, критичко мишљење и целоживотно учење, али и усвајање демократских вредности. Наведени циљеви су предвиђени и нормативним документима: *Законом о основама система образовања и васпитања* (2020), *Законом о средњем образовању и васпитању* (2021), *Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године* (2018) и *Стандардима описаних међупредметних компетенција за крај средње образовања* (2013).

Могућност за приближавање ученика наведеним вредностима видимо у укључивању музеја у формални процес образовања. Настава социологије у музеју може да укаже на улогу и значај музеја у школским предметима који се традиционално не везују за музеј. Музеј би се ученицима представио као прилика за учење. Са друге стране, реализација наставног програма и садржаја социологије направила би искорак из фронталног облика рада учioniчког окружења, а у правцу васпитног аспекта овог предмета. Сарадња школе и музеја утицала би на развој просоцијалних ставова ученика према околини, а садржај предмета социологије у средњој школи смањио би оне аспекте које ученици доживљавају као апстрактне и ирелевантне.

„Ванучионичке активности односе се на све врсте наставних и ваннаставних васпитно-образовних активности које су организоване изван школске зграде и обухватају реализацију циљева једног или више наставних предмета у различитом временском трајању“ (Ристић и Благданић, 2017, стр. 2). Иако ванучионичка настава није код нас препозната, већ се образовно-васпитним радом обухватају наставне и ваннаставне

² Будући да је социологија научни предмет који је повезан са многобројним аспектима реалног живота, омогућује адолесцентима да постављају и одговарају на питања о држави, власти, политици, о свету рада, сукобима, класама, друштвеним покретима, неједнакости, статусу, угледу, идеологији, моралу, вредностима, интересима, организацијама, раду, породици, браку, граду, селу, религији, култури, уметности, медијима, друштвеним мрежама, глобализацији, идентитету, расама, нацијама, девијантном понашању и средствима контроле, образовању, здрављу, полу, родним односима, омладини, сексуалности.

активности³, корак даље у препознавању других друштвених организација и институција као образовних места било би увођење ванучионичке наставе у програме рада и законску регулативу. Тако је, рецимо, стицајем околности, тј. настанком кризне ситуације пандемије нове инфективне болести COVID-19, уведена настава на даљину (уз употребу мобилних наставних технологија) за све основне и средње школе, поставши најразвијенији и најчешће коришћени облик ванучионичке наставе.

Не можемо рећи да се настава у музеју код нас реализује у довољној мери, а када је настава социологије у питању, то готово да није случај. Ипак, музеји су одавно позната места за учење и у већини земаља представљају основно место за учење изван школе (Bamberger & Tal, 2007). Организација наставног часа у музеју је и могућност да се уобичајени просторни момент седeња у клупама једних иза других замени комуникацијом у којој се ученици једни са другима и наставником налазе у непосредном и ближем контакту, уз већу слободу и флексибилност. Како у нашим школама још увек није довољно развијена пракса у којој се негује култура дијалога, већ би сам излазак из институције и промена места подучавања допринела неговању културе мишљења, насупрот памћењу и репродукцији.

Настава социологије у музејима пун значај има у налажењу смисла учења, а не у меморисању информација. Савладавањем садржаја ученик се мења у когнитивном и афективном смислу. Његова личност се мења са новим сазнањима, његове способности се повећавају, ментални капацитети развијају, а оно емотивно и његове вредности се формирају у моралном и естетском смислу, наравно, уз поштовање индивидуалних разлика и у складу са индивидуалним карактеристикама претходно стеченог знања. Поред усвајања знања, наставни садржаји имају за циљ и стицање вештина и изграђивање навика, развијање мишљења и уопште погледа на свет.

Следствено свему наведеном, главно је питање овог рада: које су претпоставке потребне за реализацију часа социологије у музеју, као прилике за развијање трајних основних знања и целоживотно учење, изградњу естетске и критичке стране личности младих, те сагледавање личних живота и искустава у оквиру ширег друштвеног контекста. У покушају да одговоримо на ово истраживачко питање, у раду ће бити детаљније сагледани следећи аспекти реализације наставе социологије у музеју: улога наставника у планирању и посети музеју, наставне и научне методе и наставне јединице које се најадекватније могу реализовати у оваквом облику наставе. Поред тога, биће речи и о музеју као наставном средству.

³ „Образовно-васпитни рад обухвата наставне и ваннаставне активности установе којима се остварује програм образовања и васпитања и постижу прописани циљеви и стандарди постигнућа, у складу са овим и посебним законом“ (Закон о основама система васпитања и образовања, 2020).

Планирање наставе и улога наставника

Наставу у музеју потребно је пажљиво испланирати – почевши од усклађивања са школским годишњим планом и програмом, преко оперативног (месечног) и тематског, до дневног/лекцијског. За реализацију оваквог наставног часа потребно је да се сложи више актера, те је, због ризика од неуспеха, потребно испланирати и редовни наставни час. Потребно је да и наставник и сарадник у музеју буду толерантни према неискуству ученика у таквом простору; уколико буду претерано строги, може се развити одбојност према посети. Са друге стране, потребно је добро структурисати време које имамо на располагању. Структура је битна како због организационог дела саме наставне јединице, тако и због времена у коме ђаци могу примати нове информације и користити своје интелектуалне капацитете. Тако у планирање морамо укључити и време за одмор, како умор и презасићености не би довели до оптерећености и губитка ентузијазма, тј. интересовања. Такође, недовољно јасно структурисани и дефинисани задаци овакве наставе могу створити конфузију код ученика и умањити интересовање.

У склопу припреме потребно је ученицима доделити извесне задатке, те припремити материјал који ће бити на располагању за бележење и сличне појединости важне за реализацију овакве наставе. Кратак увод који ће привући пажњу ђака, питања која ће подстицати на размишљања и осмишљен закључак који ће да заокружи садржај разговора у музеју представљају пожељну целину таквог часа. Повезаност са циљем наставне јединице и исходом овакав час чини комплетним. У све фазе извођења овог часа (планирање, извођење и евалуација) било би добро укључити ученике. „Наставни час је не само логички и психолошки процес, већ и уметнички доживљај, како за наставника, тако и за ученике. То је тренутак који се сваки пут креира на нов и непоновљив начин и уграђује у личност“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 37).

Добра припрема часа у музеју веома је битна, јер ће наставник имати више самопоуздања и самоуверености, што ће оставити добар утисак на ђаке, поготово ако се они сами осећају несигурно у музеју. Уколико наставник створи ауторитет који се темељи на знању, савесном односу према реализацији наставе, те позитиван став према ђацима, може се очекивати квалитетна заинтересованост за час у музеју. Такође, у припреми часа потребно је узети у обзир конструктивно учење, а не бихејвиорално, које је типично за стеротипну форму, у којој учитељ има за задатак да знање преточи у ум ученика: „...образовну функцију музеја не треба ограничавати традиционалним оквирима, већ, напротив, истицати њене широке могућности за активно учење, комуникацију са посетиоцима те стицање и богаћење њиховог искуства“ (Džinkić & Milutinović, 2019, стр.

94). Конструктивизам у учењу настаје седамдесетих година прошлог века, када су истраживачи увидели значај учења ван учионица, на излетима, у посетама музејима у оквиру породице (Milanović, 2018, стр. 79.)

Даље, припрема за час у музеју зависиће и од типа (врсте) музеја (традиционални или савремени) у којем ће ученици стицати знања. „Традиционални музеји нуде податке о пређашњем животу, раду, о некадашњем учењу и вредностима, док, са друге стране, савремени музеј подстиче на активност, истраживање, интеракцију и перманентно учење и усавршавање“ (Milanović, 2018, стр. 86).

Слободан и радознао дух је идеална предиспозиција за почетак часа. Наставник треба узети у обзир да неки ученици нису никада били у музеју и да их треба припремити за правила понашања у тој установи. У том смислу, посета музеју има и васпитну улогу. Уколико се фокус премести на тачне одговоре, а не на грешке ученика, повећава се могућност учвршћивања знања, али и јачања емотивног самопоуздања. „Слика о самоме себи темељ је на коме се формира однос према другоме; стога је битно развијати позитиван став према себи“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 39).

Тешкоће у организацији наставе социологије у музеју крећу се од извесних финансијских улагања у реализацију овакве наставе (улазнице, превоз, храна) до организацијских захтева. Наставник треба уклопити време када су ученици слободни (будући да 45 минута није довољно за одлазак у музеј и одржавање часа) или да свој час у оквиру сарадничке наставе доведе у корелацију са наставничким садржајем других предмета, првенствено са часовима естетике, филозофије, ликовне културе и књижевности. У склопу припреме добро је информисати и родитеље о сврси и циљу такве наставе, о трошковима итд. Добра организација наставе је надасве искуство компетенција. „Бити компетентан значи умети употребити своја стручна знања на начин који води решавању конкретне проблемске ситуације“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 43.) Да би један наставник организовао час социологије у музеју, потребан је ентузијазам и иновативност, затим, потребно је договорити и организовати посету, у шта је укључено доста актера, од управе школе, преко родитеља, па до управе музеја. Сарадњу музеја са школским институцијама треба остварити сарадњом директора ових двеју установа, сарадњом музејског педагога са наставним особљем и педагошко-психолошком службом школе. Затим, потребно је и припремити ђаке од едукације за понашање у музеју до мотивисања да учине корак ка нечем новом и непознатом без предрасуда. Како Јовановић (2013) са правом истиче: „Захтеви и очекивања у односу на наставничке компетенције су далеко већи него у било којој другој професији. Компетенција подразумева скуп знања, способности, вештина, вредности и оспособљености, као и квалификованост за квалитетно обављање одређеног посла. Када је реч о компетенцијама наставника, онда

је незаобилазно педагошко и психолошко образовање, дидактичко-методичке и социјално-етичке обучености, општа информисаност, општа култура, висока мотивисаност за рад са младим људима, флексибилност у комуникацији са ученицима, родитељима, колегама, развијање способности ненасилног решавања проблема, схватање друштвеног значаја обављања наставничке професије, познавање рада у условима савремене информатичке и медијске технологије“ (стр. 38). С друге стране, као посебне особине које треба да има наставник социологије Ивковић (2010) истиче: „солидно методичко знање, развијен истраживачки и испитивачки дух; критички ум; познаје циљ васпитања; поседује педагошку и психолошку културу; осећа јединство задатака које извршава; има педагошки оптимизам; има високо социолошко знање; поседује друштвени и морални ауторитет; његовој личности су блиски млад човек и култура... да младим људима помогне да изграде уверење да свет и живот имају смисао, те да тај смисао потраже у друштвено прихватљивим и за њих саме корисним активностима и облицима понашања“ (стр. 56). Дакле, очекивања од наставника су висока. Истовремено, могућности наставника често су ограничене реалним (не)могућностима школске и друштвене средине, а његов друштвени статус делује демотивишуће. Социјални аспект улоге наставника, оличен у његовом друштвеном статусу, често је непропорционалан значају улоге за друштво коју он има. Новија истраживања показују дугорочни тренд оваквог дисбаланса, односно ниског друштвеног положаја и статуса наставничке професије, што за резултат има ниско постигнуће ученика. *Varkey Foundation*, која је основала *Global Teacher Status Index* на узорку од 35 земаља у односу на примања, статус, однос ученика и њихових родитеља према наставницима и сл., потврдила је своју почетну хипотезу: „Резултати су најзад дали академски доказ онога што смо одувек инстинктивно знали, да постоји веза између друштвеног статуса наставника и резултата ученика у школи“ (Dolton et al., 2018). „Најбоље резултате на пољу образовања имају земље у којима је наставник високо цењена и добро плаћена особа, а њен посао је препознат као базичан за развој успешног и здравог друштва. Државе у којима наставници немају заслужен висок положај у друштву не могу очекивати брз развој и добре услове живота“ (Prušević Sadović & Šehović, 2021, стр. 267).

Истраживање спроведено међу будућим наставницима показује да посао наставника није довољно цењен и поштован у друштву, да није довољно плаћен и да наставници не добијају друштвену сатисфакцију коју заслужују, с обзиром на захтеве и одговорност посла који обављају; ипак, студије на учитељском факултету бирају зато што воле рад са децом и имају афинитета за рад у настави, сматрајући га важним и племенитим за развој друштва у целини (Prušević Sadović & Šehović, 2021). Дакле, евидентан је несклад између захтева спрам наставника и награде у смислу

друштвеног статуса и примања, као и улагања у ову важну друштвену делатност. „Када су у питању наставници, најчешће се говори о њиховој неадекватној припреми за знатно сложеније и одговорније улоге, лошој мотивацији за рад и незавидном социјалном и друштвеном положају, преоптерећености недељним фондом часова и осталим програмским обавезама“ (Арсић и Радојевић, 2019, стр. 1140).

Са друге стране, поред образовног система који се споро мења, како наставници тако и ученици, иако сви жељни и свесни потребе за променом, одупиру се променама, и то не само на нивоу средњошколског образовања, већ и у високом образовању. Ово је потврдило истраживање спроведено међу студентима о ефикасности и одрживости наставе на даљину у кризним условима, каквим смо сведочили у периоду пандемије COVID-19. „Превасходно је реч о чврсто укореваном традиционалном обрасцу студирања, који је заступљен и код наставника и код студената, институционалном конзерватизму у вези са променама устаљених образаца организовања наставе, чак и кад их законодавац омогућава“ (Шуваковић и др., 2022, стр. 249). Занимљиво је да су, према наведеном истраживању, наставници у средњим школама у Србији имали нешто боље мишљење о могућностима наставе на даљину од академских професора.

Наставне и научне методе у настави социологије у музеју

Наставне методе су, пре свега, начини помоћу којих се обрађују наставни садржаји. „Оног тренутка када се наставник практичар припреми за улазак у учионицу, после одговора на питање шта ће радити, следи питање како то да уради“ (Ивковић, 2010, стр. 109). Метода треба ученику да помогне да одређени садржај разуме и усвоји. Дакле, наставне методе су начин заједничког рада наставника и ученика. Наставник одабира најподеснију методу за преношење одређеног знања, предмета и садржаја. Добро изабрана метода подстиче процес учениковог сазнавања и учења. Ако је настава процес стицања знања, вештина, навика и развоја личности, онда је знање тек један део тог процеса.

Мотивација као битна одредница учења утиче на избор садржаја који се учи, како се нешто учи и на циљ учења. „У дефиницијама интересовања постоји једна константа – емоционални однос појединца према одговарајућим садржајима и појавама, који се манифестује као пријатно осећање, а ту пријатност изазива активност управљена на изабране садржаје и појаве. Интересовање се огледа у појачаној пажњи и повезано је са вредностима“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 36). Бихејвиоралне методе се заснивају на поткрепљивању понашања и типичне су за традиционалну форму, у којој учитељ преноси знања у ум ученика. „Поткрепљивач јесте све оно што

увећава и одржава учесталост понашања када његова доступност зависи од извођења датог понашања“ (Brofi, 2015, стр. 17). Овде се више ради о контроли ка циљном нивоу. Примера ради, пажљиво обављање задатка може бити поткрепљено тако што ће се давати похвале, високе оцене, звездице, привилегије, бодови који се могу заменити за награде. Школска култура увелико лежи на овом систему, давању оцена, награда, признања. Супротне би биле теорије интризничне мотивације, према којима људи раде нешто зато што то желе, а не зато што морају. „Ученици ће вероватно осетити интризничну мотивацију у одељењима где се подржава задовољавање ових потреба за аутономијом, компетентношћу и повезаношћу“ (Brofi, 2015, стр. 24). Дакле, нагласак је на унутрашњој самоодређености, на супрот контроли, што је случај код бихејвиоралне поткрепљености. Међутим, аутори који се баве мотивацијом код ученика истичу да је интризнична мотивација привлачна, при чему је њено ограничење у домену слободног ангажовања у активностима које смо сами одабрали, али не и у раду или активностима учења (Brofi, 2015). У прилог датоме су чињенице да су школе обавезне, а наставно градиво је прописано од стране државних институције, а не самоодабрано; према томе, ради се о споља наметнутим захтевима. У учионицама је више од 20 ђака, тако да су и интересовања различита, а будући да се они оцењују, долази се до ситуације да се неуспешни ђаци осећају осрамоћено и разочарано. Када се на то дода и извештај који се шаље родитељима, онда долазимо до ситуације да су ученици концентрисани на бригу око испуњавања захтева радије него на личну корист коју би могли остварити из искуства учења. Стога је мотивација ограничена на постизање циљева које иначе не би усвојили самоиницијативно. Како мотивација није ни просто нуђење побуђивача за добру изведбу касније, онда би она била негде између: „Подстицање ученичке мотивације за учење укључује охрабривање ученика да током учења користе стратегије за промишљену обраду информација и изграђивање вештина“ (Brofi, 2015, стр. 31).

Дидактичке теорије издвајају неколико наставних метода: метода усменог излагања (монологска), метода разговора, метода читања и рада на тексту, метода писмених радова, метода илустративних радова, метода демонстрације, метода практичних и лабораторијских радова. За наставу социологије у музејима било би добро да се комбинује више метода, док би централно место могла да заузима метода разговора и интерактивна метода учења, будући да оне подстичу когнитивну активност ученика, који, при сусрету са предметом, размишљају, закључују и износе своја размишљања. „Креативност, људско стваралаштво, процес, а не окамењено знање као циљ, захтева и нове методе рада у настави“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 24). Успешност дијалогске методе заснива се на постављању питања и давању одговора. На дијалогску методу се надовезује интерактивна

метода учења у музеју, у којој се „садржај презентује на занимљив и приступачан начин у односу на интересовање, афинитете и индивидуалне карактеристике посетилаца. Уважавајући њихова интересовања, потребе и жеље, темпо и стил учења, конструктивистичка образовна средина музеја обезбеђује аутентична искуства учења” (Džinkić & Milutinović, 2019, стр. 107). Текстурална метода може служити као припрема за посету музеју. Семинарски радови засновани на посети музеју могу се популарисати у оквиру трибина, на сајту школе и музеја.

Поред наставних метода, настава социологије у музејима и у сарадњи са музејима има потенцијал за разраду истраживачких (научних) метода и анализа културних навика ђака, њихових породица и различитих друштвених група, као и културних могућности места у којем живе. Истраживања ученици могу спровести унутар школе, најпре кроз израду концепта истраживања, почев од формулације проблема, његове конкретизације, постављања појмовног и хипотетичког оквира, одређивања узорка и, на крају, прикупљања података. Овакав рад потребно је пажљиво испланирати на нивоу годишњег плана, јер је потребно време да се ученици обуче за истраживање, да га спроведу и анализирају, те да га промовишу; све је то потребно уклопити и са другим наставним јединицама како би истраживање и час социологије у музеју били у доброј вези и односу како један са другим, тако и са другим наставним јединицама које се обрађују. Апстраховањем истраживачких резултата и анализом понуђених садржаја ученици се упућују до саме суштине социолошке науке, која лежи у преиспитивању здраворазумског поимања стварности и преиспитивању очигледног, односно ка истраживању колективног памћења, која се традиционалним музејским поставкама жели одржати у континуираном току сећања грађана.

Наставна средства и наставне јединице у музеју

Медији у комуникацији између ученика и наставника или ученика и ученика најчешће се деле према чулима која учествују у процесу на визуелне, аудитивне и аудио-визуелне. „Школска табла, микроскоп телевизор, рачунар сами по себи нису медији; они то постају онда када почну да остварују дидактичку функцију, а то значи када у једном планираном и систематично организованом процесу служе да се остваре циљеви поучавања и учења.“ (Кубурић и Дачић, 2013, стр. 69). У складу са реченим, уколико је посета музеју добро организована и осмишљена, музеј тада постаје медијум, тј. има дидактичку функцију. За потребе наставе у музеју потребно је да наставник припреми ученике, да им каже на које појединости треба да обрате пажњу и да, после гледања, разговара са ученицима о ономе што су видели.

Даље, музеј не само да ће повећати очигледност и учинити час занимљивијим, него ће утицати на изграђивање естетских вредности ученика, тј. пружена им је прилика да временом изграде сопствене естетске критеријуме и распознају праве вредности у односу на кич.

Наставне јединице у које се посета музеју посебно уклапа јесу оне које се односе на културу (елементе културе, врсте културе) и оне које се односе на упознавање и усвајање појма друштвене институције; тиме ученици упознају музеј као друштвену и културну институцију. Ту је и већ помињана наставна јединица о социолошким истраживањима. Циљ часа би могао бити упознавање са елементима друштвене структуре, као што су друштвене групе, друштвене организације и друштвене установе, и њихово разумевање. Овиме се не исцрпљују наставне јединице и социолошке теме које се могу обрадити у музеју, док је истовремено битно водити рачуна о ограничењима музеја у спровођењу одређених наставних јединица из предмета Социологија. Подсистеми глобалног друштва су: привреда, политика и култура. Функционална подручја проистичу из три функције глобалног друштва: производно-репродуктивне, културне и управне. Припадају функционалној (хоризонталној) димензији структуре глобалног друштва. У тим подсистемима је концентрисано целокупно људско деловање и подела рада глобалног друштва, те објашњење функционисања друштвене установе чији је систем рада друштвено регулисан и устаљен начин вршења друштвеног деловања. Деловање врше друштвене групе, односно њихови припадници као носиоци друштвених улога. Ефикасну делатност је могуће остварити на темељу организованости (тј. поштовања норми и правила који су установљени у свакој области људског деловања). Друштвене организације се могу објаснити на примеру музеја који представља друштвену установу, установу културе са друштвеним деловањем: заштита покретних културних добара и уметничко-историјских дела. Носиоци улога у овој установи су кустос (музејски саветници, кустоси, виши кустоси), музејски едукатори, сарадник за изложбени и графички дизајн, техничар у музејској делатности, сарадник за односе са јавношћу, координатор за међумузејску и међународну сарадњу, музејски водич, руководство, помоћно-техничко особље, рестауратори, конзерватори. Друштвене групе које су у интеракцији су публика и запослени. Организацијом рада се баве: центар за збирке и истраживања, центар за рад са публиком, центар за документацију, дигитализацију и ИКТ, центар за конзервацију и рестаурацију, центар за административне и опште послове. Код улоге организације треба направити увид колико служи грађанима, тј. какву везу одржава са заједницом. Школа и музеј као друштвене установе су од значаја за заједницу и важно је да буду укључени у живот заједнице.

Закључак

Улога школе у времену виртуелних сусрета постала је још битнија као често једино организовано место где се деца и млади могу континуирано сретати, разговарати, сукобљавати се и размењивати идеје. Међутим, ексклузивно смештање образовања у формалне васпитно-образовне институције, какве су школе, губи из вида да школа није једино место образовног деловања. Искорак из школе и учионице у процесу образовања представља и искорак из традиционалних облика подучавања, у којима је ученик подређен и послушан у процесу пасивног примања знања, а у правцу усвајања знања додиром, истраживањем, откривањем и кроз лично искуство. Један облик алтернативног стицања знања разматрали смо у овом раду, и то кроз улогу музеја као амбијента за ефикасно и целоживотно учење у сврху грађења естетске и критичке стране личности ученика, те сагледавање личних живота и искустава у оквиру ширег друштвеног контекста.

Будући да је настава социологије у музеју у још увек експерименталној фази, па како нема довољно истраживања о оваквом облику наставе, рад има експлораторни карактер. У раду су биле приказане, анализиране, сажете и презентоване информације и спознаје о оваквом облику ванучионичке наставе.

Припрема за извођење ове наставе најважнији је и најсложенији део часа. За организовање и припрему изванучионичке наставе уопштено, па тако и наставе социологије у музеју, потребан је труд и воља како самог наставника, тако и директора и стручних служби школе и музеја, али битно је акценат ставити на предности такве наставе, које надмашују уложени труд. За наставу социологије у музеју карактеристична је сарадничка настава, која школски предмет социологије шири ка локалној и широј заједници, те се користе ресурси којима таква заједница располаже. Учење кроз сарадњу са другим институцијама у локалној заједници контекст учења помера ка сложенијим сазнајним процесима. У процесу заједничког обрађивања неке појаве подстиче се и остварује конструктивна дискусија у неконвенционалној форми часа. Истовремено се унапређује сарадња локалне заједнице и школе, јер школа надограђује своју улогу трансфера знања ка улози живог центра у заједници; школа се активно укључује у потребе локалне заједнице.

Међу наставним методама примењивим у настави у музеју издвојили смо дијалогску методу и интерактивну методу због њихове блискости конструктивистичком приступу, у којем се процес стицања знања поима као творевина појединца и производ конструкција. Тенденције су у превазилажењу традиционалних дидактичких приступа, који учење виде као пасивни пренос садржаја са наставника на ученика, а када је музеј у питању, тежиште се помера са музејског предмета на активност појединца,

односно ученика-посетиоца, „од изложби о нечему, ка изложби за некога“ (Džinkić & Milutinović, 2019 стр. 106.)

Суштина наставног процеса у савременом образовању лежи у компетенцијама – међу којима је најважнија да ученик научи да учи и да стечено знање примењује у пракси. Дакле, важна интенција је стално тражење веза између градива и његове практичне вредности и примене у пракси. Друштвена институција може се у потпуности разумети само уколико се не ограничимо на апстрактно проучавање њене формалне организације, већ ако анализирамо начин на који се она јавља у личном искуству различитих чланова групе и пратимо утицај који она има на њихове животе (Thomas & Znanjecki, 1969).

Будући да социологија није само академска научна дисциплина, већ има и примењени карактер кроз истраживања и практично организовање, музеј је одлично место у којем социолози могу допринети својим истраживачким и организацијским знањима. Музеји би од посете ђака могли добити драгоцене увиде о томе како би њихова организација била пријемчивија потребама младих.

Литература

- Арсих, З. и Радојевић, Т. (2019). Утицај друштвених промена на положај и однос наставника и ученика у настави. *Социолошки преглед*, 53 (3), 1132–1154.
- Закон о основама система образовања и васпитања (2020). *Службени гласник РС*, бр. 88/17, 27/18, 6/20, 52/21 и др. закон 129/2021.
- Закон о средњем образовању и васпитању (2021). *Службени гласник РС*, бр. 55/13, 101/17.
- Ивковић, М. (2010). *Методика наставе социологије*. Ниш: Просвета.
- Јовановић, Н. (2013). *Методика наставе друштвено-хуманистичких предметна: изазови и новине*. Ниш: Филозофски факултет.
- Јовановић, Н. (2015). *Социологија: приручник за наставнике социологије за четврти разред гимназије и трећи разред средњих стручних школа*. Београд: Klett.
- Кубурић, З. и Дачић, С. (2013). *Методика наставе социологије*. Београд: Чigoја.
- Петровић, Ј. (2012). *Огледи о образовању у Србији: поглед на крајњу иницијалу*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Ристић, М. и Благданић, С. (2017). Нове перспективе у образовању – ванучио-ничка настава у дигиталном окружењу. *Иновације у настави (часопис за савремену наставу)*, 30 (2), 1–14.
- Стандарди ошћих међуредметних компетенција за крај средње образовања* (2013). Преузето 29. марта 2017. са: http://www.ceo.edu.rs/images/stories/obrazovni_standardi/Opsti_standardi_postignuca/MEDJUPREDMETNE%20KOMPETENCIJE.pdf
- Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године. *Службени гласник РС*, бр. 30/18.

- Шуваковић, У., Николић, И., Петровић, Ј. (2022). Универзитетска настава током ванредног стања у Србији уведеног по избијању пандемијске кризе Covid-19: ставови студената. *Зборник институционалне педагошке истраживања*, 54 (2), 241–278.
- Bamberger, Y. & Tal, T. (2007). Learning in a Personal Context: Levels of Choice in a Free Choice Learning Environment in Science and Natural History Museums. *Sci. Ed.*, 91, 75–95.
- Brofi, Dž. (2015). *Kako motivisati učenike da uče*. Beograd: Clio.
- Dolton, P., Marcenaro, O., De Vries, R., She, P. (2018). *Teacher Status Index 2018*. London: Varkey Foundation.
- Džinkić, O. & Milutinović, J. (2019). Učenje u muzeju u svetlu konstruktivističke teorijske osnove. *Zbornik Odseka za pedagogiju*, 28, 93–100.
- Humboldt, W. von, Adorno, T. W., Liessmann, K. P., Cvejić, I., Krstić, P., (2020). *Od obrazovanja do neobrazovanja: tri teorije* (Vol. 13). Beograd – Novi Sad: Institut za filozofiju i društvenu teoriju – Akademska knjiga.
- Milanović, A. (2018). Pedagoški potencijal muzeja – muzej kao centar obrazovanja i učenja. *Годишњак за педагошку науку*, 3 (2), 73–89.
- OECD (2010). *Politike obrazovanja i usavršavanja – nastavnici su bitni – kako privući, usavršiti i zadržati efikasne nastavnike*. Beograd: Ministarstvo prosvete Republike Srbije, Zavod za udžbenike, Službeni glasnik.
- Prušević Sadović, F. & Šehović, S. (2021). Društveni i materijalni status nastavnika iz perspektive studenata Učiteljskog fakulteta u Beogradu. *DHS – društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 14 (1), 257–270.
- Thomas, W. & Znaniecki, F. (1969). O dezorganizaciji i reorganizaciji. U: T. Parsons (ur.), *Teorije o društvu: osnovi savremene sociološke teorije* (1224–1228). Beograd: Vuk Karadžić.
- UNESCO (2005). *Towards Knowledge Societies*. Paris: UNESCO Publishing. Retrieved from: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/wsis/WSIS_10_Event/wsis10_outcomes_en.pdf

Olivera S. MARKOVIĆ SAVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Sociology

Teaching Sociology in Museums

Summary

Education system is situated in formal educational and pedagogical institutions. However, considering that schools are not the only places for education, this paper examines the possibilities of teaching sociology in museums as a form of out-of-classroom learning. Teaching sociology in a museum provides opportunities for developing lasting basic knowledge and life-long learning, establishing and developing aesthetic and critical thinking aspects of students' personalities, and observing personal lives and experiences within a wider social context. The paper shows suggestions for this type of out-of-classroom learning, teacher's role in planning and visiting museums, teaching methods and units that can be attained in this form of learning, and a museum as an educational instrument.

Learning through collaboration with other institutions in the local community shifts the learning context towards more complex cognitive processes. In the process of joint processing of a phenomenon, constructive discussion is encouraged and carried out in an unconventional form of class. At the same time, the cooperation between the local community and the school is being improved because the school upgrades its role of knowledge transfer to the role of a living centre in the community, and the school is actively involved in the needs of the local community. Among the teaching methods applicable to teaching in a museum, we have singled out a dialogical method and an interactive method because of their closeness to the constructivist approach in which the process of acquiring knowledge is conceived as the creation of the individual and the product of constructions. The essence of the teaching process in modern education lies in competencies among which the most important is that a student learns to learn and apply the acquired knowledge in practice.

Keywords: sociology; teaching; museum; student; teacher.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).